

מרחשון התשע"ד

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

ההבטחה לאברהם ולזרעו בראי ההפטרות לפרשת לך-לך

2. את דברי המלך חזקיהו מבאר הרב עמוס חכם בפירוש דעת מקרא

"...והוסיף חזקיהו ואמר : כי יהיה שלום ואמת בימי – שיעורו: טוב הדבר , כי יהיה שלום ואמת בימי , והרעה שחזה לי הנביא תבוא רק בימי בני , והרי זו הבטחה טובה לי מעין ההבטחה לאברהם אבינו : " ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר בשיבה טובה"..."

לאחר נבואות חורבן קשה זו , שאר הנבואות שניבאו ישעיהו , מפרק מ' ועד סוף הספר , ברובן הן נבואות נחמה , נחמת הגאולה מבל והגאולה העתידית לה עדיין אנו מצפים. (כאשר את חלקן פגשנו בשבע דנחמתא) נעין בהפטרות ,

3. ישעיה מ' - מ"א:

(כז) למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מיהנה ומאליהי משפטי יעבור : (כח) הלא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם יהנה בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו : (כט) נתן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה : (ל) ויעפו יערים ויגעו ובחורים פשול יפשו : (לא) וקוץ יהנה יחליפו כח יעלו אבר פנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו : מא (א) חרשו אלי אלים ולאמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט נקרה : (ב) מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפגיו גוים ומלכים יחד יתן כעפר חרבו פקש נדף קשתו : (ג) ירדפם יעבור שלום ארץ ברגליו לא יבוא : (ד) מי פעל ועשה קרא הדרות מראש אני יהנה ראשון ואת אחרנים אני הוא : (ה) ראו אלים וייראו קצות הארץ יחדו קרבו ונאיתיו : (ו) איש את רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק : (ז) ויחזק חרש את צרף מחליק פטיש את הולם פעם אמר לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמרים לא ימוט : (ח) ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי : (ט) אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי אתה בחרתיך ולא מאסתך :

א. הרקע לנבואת ישעיהו בהפטרות לך לך :

כדי להבין את ההפטרות של פרשת לך לך (ישעיהו מ-מ"א) נקדים ונעניין בפרק ל"ט , בפרק זה , מתוארת משלחת ששלח מרודך בלאדן מלך בבל אל חזקיהו המלך , לאחר תבוסתם הפלאית של סנחריב וצבא אשור , לאחר ששמע כי נפא חזקיהו ממחלתו ובידם ספרים ומנחה. חזקיה מקבל פניהם בשמחה , ומראה להם את אוצרותיו .

1. ישעיהו ל"ט:

א בעת ההיא שלח מרדך בלאדן בן-בלאדן מלך-בבל, ספרים ומנחה--אל-חזקיהו; וישמע, כי חלה ויחזק. ב וישמח עליהם, חזקיהו, ויראם את-בית נכתה את-הכסף ואת-הזהב ואת-הבשמים ואת השמן הטוב ואת כל-בית כליו, ואת כל-אשר נמצא באצרותיו: לא-היה דבר, אשר לא-הראם חזקיהו בביתו--ובכל-ממשלתו. { ס } ג ויבא ישעיהו הנביא, אל-המלך חזקיהו; ויאמר אליו מה אמרו האנשים האלה, ומאין באו אליך, ויאמר חזקיהו, מארץ רחוקה באו אלי מבבל. ד ויאמר, מה ראו בביתך; ויאמר חזקיהו, את כל-אשר בביתי ראו--לא-היה דבר אשר לא-הראיתם, באוצרותי. כשמוע זאת , מנבא הנביא ישעיהו נבואת חורבן וגלות , אשר לא עושה את הרושם הדרוש על המלך , כשהוא פוטר אותה כנבואה עתידית , ומה שחשוב הוא ההווה : ויאמר ישעיהו, אל-חזקיהו: שמע, דבר-יהנה צבאות. ו הנה, ימים באים, ונשא כל-אשר בביתך ואשר אצרו אבתיך עד-היום הזה, בבל: לא-יתר דבר, אמר יהנה. ז ומבניך אשר יצאו ממך, אשר תוליד--יסקחו; והיו, סריסים, בהיכל, מלך בבל. ח ויאמר חזקיהו אל-ישעיהו, טוב דבר-יהנה אשר דברת; ויאמר, כי יהיה שלום ואמת בימי. { פ }

דבר ה' אליהם. כך גם בני בניו, עם ישראל, מגלמים את דרך אברהם, אבי האומה.

בהפטרה בא לידי ביטוי פן זה של ברית עם ה' וההבטחה לזרע עולמים. אף שעם זה צועד אלפי שנים על במת ההיסטוריה, הוא ימשיך במרוצתו: "ירוצו ולא יגעו, ילכו ולא ייעפו". דברי העידוד שהשמיע הנביא לעם ישראל באים לחזקו בשעה קשה. ההפטרה מלמדת שעם ישראל נמצא בגלות- "בקצות הארץ", תוך מאבק עם אויבים- "אנשי ריבך", "אנשי מלחמתך", מצב המצריך עידוד מתמיד -"אל תירא", "עבדי אתה", "לא מאסתך".

4. בנוסף לקשר הרעיוני, יש רמז בפסוקי ההפטרה, לתיאור הפרשה לגבי מלחמת אברהם עם ארבעת המלכים

ויבוא הפליט ויגד לאברם העברי, והוא שוכן באלוני ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר והם בעלי ברית אברם: וישמע אברם כי נשבה אחיו, וירק את חניכיו לילדי ביתו שמונה עשר ושלוש מאות וירדוף עד דן: ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכס: וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק:

בהפטרה מתארים מלחמה זו בפסוקים ג-ד:

מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו, יתן לפניו גויים ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו: ירדפם יעבור שלום, אורח ברגליו לא יבוא:

הפסוק אמנם אינו מזכיר את אברהם בשמו אולם מרמז עליו - מיהו איש הצדק שבא ממזרח והתגבר על גויים ועל מלכים? על פי האמור בספר בראשית, זהו אברהם שהחל את מסעו מאור כשדים והתגבר על ארבעת המלכים. ההפטרה אוספת את המשמעויות של אירועי פרשת לך-לך כדי לתת לעם ישראל ביטחון ואמונה. ניסיונותיו של אברהם הם משל למצבו של עם ישראל. בנבואה מדבר הנביא על גאולת ישראל ועל סגולת ישראל שבאו מאברהם אבינו. כל מה שאירע לאברהם אבינו זהו סימן לבניו. מעשה אבות סימן לבנים, שגם הם יעמדו לפני אויביהם וסופם שיגאלו.

ג. מעשה אבות סימן לבנים

5. המשנה באבות ה' מלמדת:

"עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכלם, להודיע כמה חיבתו של אברהם אבינו" הרבה לפני מלחמת העולם הראשונה, התרחשה בארץ כנען העתיקה מלחמת עולם של ממש: חמישה מלכים נגד ארבעה, ובסופו של דבר גם אברהם אבינו נגרר

(ו) אל תירא כי עמך אני אל תשתע כי אני אלהיך אמציתך אף עזרתך אף תמכתך בימין צדקי: (יא) הן יבשו ויכלמו כל הנחלים בך יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך: (יב) תבקשם ולא תמצאם אנשי מצתך יהיו כאין וכאפס אנשי מלחמתך: (יג) כי אני יהנה אלהיך מחזיק מינך האמר לך אל תירא אני עזרתך: (יד) אל תיראי תולעת יעקב מתי ישאל אני עזרתך נאם יהנה וגאלך קדוש ישראל: (טו) הנה שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים ותדק וגבעות כמץ תשים: (טז) תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם ואתה תגיל ביהנה בקדוש ישאל ותתהלל:

השאלה הראשונה העולה מהכתובים היא על איזו תקופה מנבא הנביא, הרב דוד נתיב, מרצה במכללת הרצוג, טוען כי יש שלש אפשרויות להסביר על איזו תקופה מנבא הנביא ישעיהו: א. קיימת אפשרות שהנבואה מכוונת לימי ישעיהו, בהם חרבה וגלתה מלכות ישראל על ידי אשור, ומלכות יהודה נמצאה באיום דומה. הצורך לעודד את האומה בעת הזאת ברור, ואפשר שהמשמעות הראשונית של נבואות אלה הופנתה למציאות זו. ב. אפשרות שניה, שנבואה זו עוסקת במה שקרה כ- 130 שנה מאוחר יותר: חורבן מלכות יהודה וגלותה, ולאחר עשרות שנים נוספות - ראשית ימי הבית השני. נבואה זו מהווה אמירה של "קורא הדורות מראש", כדי לחזק את העם בשבר הזה. ג. האפשרות השלישית נובעת מן העובדה שמכלול המרכיבים של הגאולה המתוארת לא מומשו במלואם בימי הבית השני. כיון שאנו מובטחים ש"דבר אחד מדברך אחור לא ישוב, ריקס", אנו מאמינים ומקווים ש"ראשית צמיחת גאולתנו" בימינו תהיה בסיס לקיום המלא של כל מרכיבי הגאולה המתוארים בנבואות ישעיהו.

טוען הרב נתיב כי הבסיס האיתן של שלושת האפשרויות מניח, כי עם ישראל הוא "עבדי יעקב אשר בחרתי בו, זרע אברהם אוהבי", והברית שנכרתה בפרשת השבוע עם אבינו אברהם, תעמוד לאורך כל הדורות כולם.

ב. הקשר בין הפרשה להפטרה:

פרשת 'לך לך' פותחת את החלק המרכזי בספר בראשית, המתאר את אבות האומה. אנו עוסקים בפעולותיו של אברהם אבינו, הקורא בשם ה', הנגלה אליו וכורת עמו ברית. אברהם פעיל ומעורב בעשייה רבה: במצרים, בכנען ומול מלכי ארצות הפרת והחידקל. הוא זכה להערכה רבה מצד מלכי ירושלים וסדום. הוא "אב המון גויים" ומביא

את כל הרכוש והנפש בתוכם גם לוט, אחיינו של אברהם, הוא ורכושו.

המלחמה השניה: אברהם, שנעזר ב-318 "חניכיו" ילידי ביתו" רדפו אחרי ארבעת המלכים עד ל'חובה' בסמיכות לדמשק, ניצח את המלכים, שיחרר את לוט ושאר השבויים, ולקח עמו את הרכוש שבזו המלכים מסדום ועמורה. כששב, כוהן האלוקים מלכיצדק הוציא לקראתו לחם ויין, כנהוג לעשות למנצחים במלחמה. הרמב"ן מפרש כי מלחמה זו היא רמז למלחמה העתידה לבוא בין עם ישראל ואומות העולם- כל אחד מארבעת המלכים מייצג תקופה אחרת בתולדות עם ישראל – בבל, מדי, יוון ואדום – וכשם שאברהם אבינו ניצח את כל המלכים, כן עם ישראל יתגבר על כל מי שקם עליו ומנסה להכחידו, חלילה.

ד. ירידה לצורך עליה:

עם תום המלחמה, מופיע דבר ה' אל אברהם

8. בראשית ט"ו א':

"אחר הדברים האלה הנה דבר ה' אל אברהם במחזה לאמר אל תיכא אברהם אנכי מגן לך שכך הרבה מאד".

ה' מכין את אברהם לפקודת המשך כיבוש הארץ וירושתה. ומחזק אותו שלא יפחד מגדלם ומחזקם של הכנענים ששלטו בארץ ישראל. דבר זה מזכיר את נאומו של משה לבני ישראל, המכין אותם למלחמת ירושת ארץ ישראל ומחזק את ידם לבלי ייראו.

9. דברים א' כ"א:

"ראה נתן ה' אלהיך לפניך את הארץ, עליה רש פאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך אל תיכא ואל תחת" לאחר שה' מבטיח לו שזרעו יהיה ככוכבי השמים, מוסיף ומבטיח ה' לאברהם

10. בראשית ט"ו ז':

"ויאמר אליו, אני ה' אשר הוצאתיך מאור פשדים לתת לך את הארץ הזאת לרשתה".

זו הפעם הראשונה שמופיעה הפקודה "לרשתה", כלומר לרשת את הארץ. ה' נותן אור ירוק לאברהם להמשיך להילחם ולרשת את כל הארץ וזו מהות מטרת ביאתו לארץ ישראל. האם אברהם נענה לאתגר הגדול הזה, שהיא שליחותו הלאומית? תגובת אברהם במיוחד לאחר הניצחון המזהיר על

לתוך מלחמה זו, שנערכה באיזור ים המלח. המלחמה נערכה בשני שלבים: הראשון בין קואליציה בת חמישה מלכים מול קואליציות ארבעה מלכים. השניה בין המנצחים ובין אברהם אבינו.

חמשת המלכים: ברע מלך סדום, ברשע מלך עמורה, שנאב מלך אדמה, שמאבר מלך צבויים ומלך עיר קטנה בשם בלע (ששמו לא מוזכר במקרא). המדרש מציין כי מלכים אלו לא היו צדיקים גדולים, ושמותיהם מרמזים על מעשיהם הרעים. ברע קיבל את שמו על שם שהיה "רע לשמים ורע לבריות", ברשע "נתעלה ברשעו", שנאב היה "שונא אביו שבשמים" ושמאבר "שם אבר (כנף) לקפוץ ולמרוד בקדוש ברוך הוא."

הקואליציה השניה הורכבה מארבעת המלכים הבאים: כדרלעומר מלך עילם שעמד בראש, ולצידו אמרפל מלך שנער, אריוך מלך אלסר ותדעל מלך גוים. (אמרפל מופיע במקרא בשם נוסף: נמרוד. הוא נקרא כך על שם שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש, כעונש על אמונתו בבורא אחד). כדרלעומר וחבריו הגיעו מן הצפון במסע מלחמתי, שנועד להכניע את חמשת מלכי חבל סדום המורדים בו. במסע זה, גברו והשמידו את כל ענקי ארץ ישראל. התורה עורכת רשימה ארוכה של עמים, אשר הובסו והוכו קשות בידיהם:

6. בראשית יד, ה-ז:

"... בא כדרלעומר והמלכים אשר אתו ויכפו את רפאים בעשתרות קרניים ואת הזוזים בהם ואת האימים בשונה קריתים. ואת החרי בהררם שעיר... ויכפו את כל שדה העמלקי וגם את האמרי הישב בחצצן תמר".

עמים הענקים האלו, הטילו את חיתתם על תושבי ארץ ישראל, כפי שהתורה מציינת בספר דברים

7. דברים ב, י-לב:

"האמים לפנים ישבו בה עם גדול ורב נרם פענקים. רפאים יחשבו אף הם פענקים... ובשעיר ישבו החרים לפנים...". המלחמה הראשונה:

במשך 12 שנה עבדו חמשת המלכים את כדרלעומר, עד שקראו מרד שנמשך 13 שנה. בשנה ה-14 גייס לעזרתו כדרלעומר שלושה מלכים נוספים ויצא לקרב כדי להביס את המורדים. הקרב נערך באיזור ים המלח, ובסופו נחלו ארבעת המלכים ניצחון מוחץ. מלכי סדום ועמורה נמלטו לאזור בארות חימר, ושאר המלכים נמלטו לעבר ההרים. ארבעת המלכים נכנסו לערים סדום ועמורה ובזו

ארבעת המלכים היא מפתיעה
"ויאמר ה' אלוקים, במה אדע כי איך שנה?"

וקשה, אברהם מבקש אות מאת ה' שיצליח במשימתו. האם יש אות ומופת גדולים יותר מאשר עצם הניצחון הניסי והפלאי של אברהם על ארבעת המלכים, שאין לו שום הסבר טבעי? לשם מה צריך עוד אות או מופת?

השאלה הופכת קשה יותר כאשר אנו בוחנים את שתי השאלות ששואל אברהם אבינו מאת ה':
על הבטחת הזרע מקשה אברהם: **"מה תתן לי ואנכי הולך עירי וגן מִשְׁק ביתי הוא דְּמִשְׁק אֱלִיעֶזֶר: וַיֹּאמֶר אֲבִרָם הוּא לֹא נִתְּנָה זֶרַע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי"** וה' עונה לו: **"וְהִנֵּה דְבַר ה' אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשֶׁךָ זֶה כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ"**, וכאן מסכם הכתוב כי אברהם: **"וְהֶאֱמַן בֵּה' וַיִּחְשְׁבֶהָ לוֹ צְדָקָה"**.

מדוע לעומת זאת ביחס להבטחת הארץ הוא אינו מאמין אלא דורש הוכחה: **"במה אדע כי איך שנה?"**

על כך בדיוק, לימד שמואל שזהו חטאו של אברהם אבינו:

11. בגמרא נדרים ל"ב:

"ושמואל אמר מפני שהפריז על מידותיו של הקב"ה שנאמר: "במה אדע כי איך שנה?"

יש הבדל גדול בשאלות וממילא גם בתשובות. ההבדל בין ההבטחה הראשונה לשניה נעוץ בתוכן: הבטחת הזרע היא הבטחה שתתחיל בפועל בחיי אברהם אבינו ועל כן אין בה כל הרהור, אולם ביחס להבטחת הארץ הרי מדובר על דבר עתידי שיוגשם רק בעוד מאות שנים: **מי אמר שהדור הרביעי יהיה ראוי לירושת הארץ?**

ה' מסביר לאברהם, שיש בטחון רב שעם ישראל לדורותיו ימשיך את דרכו של אברהם אבינו עמוד החסד. זרע אברהם ירד אל תוך הגלות הקשה, שם יחוש טעמה של עבדות, וכך יזכור לעולמים את הצורך בבניית חברה מתוקנת יותר. כשרגליו יעמדו על הר סיני ישמע ויפנים את הקולות: **"לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך ושורך וחמורך וכל בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח עבדך ואמתך כמוד: וזכרת פי עבד היית בארץ מצרים ויצאת ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה על פן צנך ה' אלקיך לעשות את יום השבת" (דברים ה).** אין כאן ענישה על חטא אלא חינוך של עם שלם לדרכו של אברהם אבינו: **"כי ידעתיו למען אשר**

יצנה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית פרק יח פסוק יט)

כעת צריך להמתין לדור הרביעי, שהוא זרע יעקב, שיגיע ויכבוש את הארץ מידי שבעת העמים היושבים בה. דור הזה צריך לגדול ולהתפתח במקום אחר, בארץ לא להם. הוא יצטרך לעבור את כור הברזל ששם יותך ויתעצב. ברור מאליו, שעם הגדל בתוך עם אחר, ידוכא ויושפל על ידו, כדי שלא יתפתח. בינתיים עד שיבשיל הדור שיירש את ארץ ישראל, תיגדל במקביל סאת עוונם של יושבי הארץ עד שתגיע לנקודה הקריטית, שבה ייחרץ גורלם. כפי שנאמר

12. בפסוק ט"ז:

"ודור רביעי ישובו הנה כי לא שלם עון האמרי עד הנה".

13. הרד"ק בראשית טו, ז לומד מפשט הפסוק, מהי מהות שאלת אברהם:

"פירוש כי יירשוה בני... ופירש במה אדע, כי הוא לא נסתפק לו אם יירשוה בניו שהרי אמר והאמין בה', אלא נסתפק לו אם יירשוה לעולם, כי אולי יחטאו ויגלו ממנה", ובדה שהפסוק אינו משתמש בלשון של קבלה אלא של ירושה, מלמדת שנסתפק אם בניו גם יזכו לכך. הרמב"ן מסביר ששאלת אברהם לא נבעה מחסרון אמונה, לכן תשובתו של ה' לא הייתה נתינת אות או מופת. ולכן אין בפסוק ביטוי לחרון אף או לכעס על שאלתו.

14. הרמב"ן:

"אבל בקש אברהם שידע ידיעה אמיתית שיירשנה ולא יגרום חטאו או חטא זרעו למנעה מהם". ומה תשובת ה', **ממשיך הרמב"ן: והקדוש ברוך הוא כרת עמו ברית שיירשנה על כל פנים"**.

ברית היא הבטחה נצחית, מציאות שאינה משתנה, כפי שראינו בנח:

15. 'ואני הנני מקים את בריתי אתכם ואת זרעכם אחריכם... והקמת את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד ממי המבול ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ: ויאמר אלקים זאת אות הברית אשר נתן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדרת עולם'.

בדומה רואים אנו גם ביחס לתורה. על הפסוק **'ויתצבו בתחתית ההר' במתן תורה,**

16. אומרת הגמרא במסכת שבת פח

"אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם".

לשם מה כפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית, הרי כבר אמרו העם: 'ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע', מה הצורך בכפיה? מסביר המהר"ל בתפארת ישראל (לב) שאילולא כפית ההר כגיגית, היו יכולים ישראל לומר, חס וחלילה, שאפשר לבטל את קבלת התורה שהרי הם קבלו אותה מרצונם, ולא מתוך הכרח, לפיכך כפה עליהם הר כגיגית, כיון שדבר שהוא מוכרח הוא נצחי, אין שייך בו ביטול.

ראינו אם כן, שהברית בה מבטיח ה' לאברהם את הארץ היא נצחית, כפי שמסביר

17. רבינו בחיי על התורה פסוק יז

"באר שתהיה הארץ לישראל אחזת עולם, שלא יירשוה ושלא יושיבוה רק הם, ואם אולי יגלו ממנה ישובו אליה כי אחזת עולם היא להם לא לעובדי גילולים".

לסיכום, ההפטרה מביאה את אברהם כמודל לישראל, וזאת משתי סיבות – תעוזתו הצבאית ואמונתו שעוד יזכה לצאצאים ככוכבי השמים וכעפר הארץ.

מכאן ניתן אולי להסיק מספר מסקנות לגבי עם ישראל כיום. ישעיהו, שוררת ההרגשה בישראל כי אנו אומה קטנה, ששרידותה בסכנה. האזכור של אברהם בהפטרה ובפרשה בא לעודד את ישראל. ישראל היא אומה הקושרת עצמה עם ההבטחות לאברהם. ההבטחה של "הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספור אתם, ויאמר לו כה יהיה זרעך" (טו 6). הבטחה ציורית זו אינה כה ברורה מבחינה מתמטית, בדומה לתקוותו של משה לעם ישראל, "ה' אלוקיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב. אך יש ברכה משלימה: ה' אלוקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם" (דברים א 10-11).

יהי רצון שיתקיימו בנו בקרוב דברי הבטחה אלו שנתברך בהם אברהם, והודגשו על ידי הנביא ישעיהו בהפטרה, הבטחת הזרע והבטחת הארץ.